

Pécs.

Tájrézszlet.

A MAGYAR TUDOMÁNY ÜNNEPE

Az MTA programsorozata

Pécs-Baranya évszázadai 9.

Országos helyismereti konferencia

Pécs, Tudásközpont
2024. november 12–13.

CSORBA
GYŐZŐ
KÖNYVTÁR

Címlap Pécs látképe a Kálvária-domb felől
(CSGYK Helyismereti Gyűjtemény, Fotótár)

9. oldal A Széchenyi tér egy 1890-es években feladott képeslapon
(CSGYK Helyismereti Gyűjtemény, Fotótár)

12. oldal A Klimo-könyvtár Szepesy-terme 1975-ben
(PTE Egyetemi Könyvtár és Tudásközpont, e-kéPEK)

25. oldal Mohács főtere a Korona szállóval 1921-ben
(CSGYK Helyismereti Gyűjtemény, Fotótár)

32. oldal Mecseknádasd látképe a Schlossbergről
(CSGYK Helyismereti Gyűjtemény, Fotótár, Dunántúli Napló Fotóarchívum)

37. oldal Kárász látképe az 1930-as években
(CSGYK Helyismereti Gyűjtemény, Fotótár)

39 oldal Simon Béla portréja
(art.pecs.hu)

2024. november 12. (kedd)

8.30 Köszöntő

PILKHOFFER MÓNIKA, a Pécs Története Alapítvány kuratóriumi tagja

MISZLER TAMÁS, a Csorba Győző Könyvtár igazgatója

Pécs és Baranya régibb története

Moderátor: ERDŐS ZOLTÁN

8.40 SZABÓ ERNŐ

Új adatok Baranya vármegye római kori kőemlékeihez

9.00 VARGA VIRÁG

A Győr nembeli Óváriak Baranya megyében a 13. század végén

9.20 FARAGÓ DÁVID

Brodarics István szemtanúja: Herceg Miklós

9.40 Kérdések, vita

9.50 Kávészünet

Pécs-Baranya új- és modernkori művelődéstörténetéből (1)

Moderátor: PILKHOFFER MÓNIKA

10.00 FORGÁCS HAJNALKA

Baranya vármegyei és pécsi vonatkozású kötetek az Országgyűlési Könyvtár muzeális gyűjteményében

10.20 SCHMELCZER-POHÁNKA ÉVA

Formálódó városkép – pécsi püspökök.

A Székesegyház környékének változásai a 18–19. század folyamán

10.40 ONHAUSZ MIKLÓS

Harc a „gregoriani hidra” ellen. A Pécsi Egyházi Zene-egyesület története (1900-1904)

11.00 HEGEDÜS ROLAND

A kórusmozgalom kezdetei Pécsen

11.20 Kérdések, vita

11.30 Kávészünet

Pécsi oktatási intézmények életéből

Moderátor: PILKHOFER MÓNIKA

11.40 TAKÁCS ZSUZSANNA MÁRIA

A női egészség kérdése a tanítónőképzőkben

12.00 RAPOSA VIVIEN KITTI

A pécsi Erzsébet Tudományegyetem oktatóinak lakhatása a Horthy-korszakban

12.20 Kérdések, vita

12.30

Kép és emlékezet. A mohácsi csata és II. Lajos a képzőművészetben

PAPP JÚLIA művészettörténész kismonográfiáját bemutatja

ERDŐS ZOLTÁN történész, helyismereti könyvtáros

12.50–14.00

Ebédszünet

Mozaikok Pécs és Baranya

új- és modernkori társadalomtörténetéből (1)

Moderátor: GÓZSY ZOLTÁN

14.00 KOVÁCS DÁNIEL LÁSZLÓ

A haladó szellemű gondolkodó, a haragos fiú, az önérzetes férj, a tudatos karrierépítő.
Czindery Pál levelezései új megvilágításban, 1791–1794.

14.20 PINTÉR TAMÁS (online előadás)

A baranyai tisztikar és a helyi klérus közötti családi kapcsolatok (1790–1850)

14.40 BORSY JUDIT

Iparos mesterek az uradalom szolgálatában a 19. század első felében

15.00 BORJÁTI BALÁZS

Zsidó értelmiség Szigetváron a 19–20. században

15.20 Kérdések, vita

15.30 Kávészünet

Pécs-Baranya új- és modernkori művelődéstörténetéből (2)

Moderátor: BÁNKUTI GÁBOR

15.40 KAPOSZ ZOLTÁN

Baranya vármegye turisztikai kínálata a két háború közötti korszakban

16.00 VÁMOS ESZTER (online előadás)

A pécsi könyvtárügy a két világháború között

16.20 VÖRÖS ATTILA

A baranyai kertmozik története

16.40 KOVÁCS TIBOR

Fordulópontok Soltra Elemér életében

17.00 Kérdések, vita

17.10 Kávészünet

Mozaikok Pécs és Baranya új- és modernkori társadalomtörténetéből (2)

Moderátor: BÁNKUTI GÁBOR

17.20 ERNYES MIHÁLY

Fizessen a nyomozásért! Pécs rendőrsége a kiegészítés körüli időszakban

17.40 JAKUS BALÁZS

Rendőri visszaélések Pécssett a 20. század első éveiben

18.00 BÉRCESI RICHÁRD

A Pécsi Bányavasutak társadalmi szerepe az iparvidék történetében 1854 és 2004 között I.
Az üzemegység személyi állománya és feladatkörei

18.20 Kérdések, vita

2024. november 13. (szerda)

A baranyai szerb megszállás történetéhez

Moderátor: PILKHOFFER MÓNIKA

8.30 GYÁNTI ISTVÁN

„Minden egyéb érdeket szolgált, csak éppen a proletárdiktatúráét nem”

Baranya vármegye forradalmi törvényszéke 1919-ben

8.50 SOMOGYI BIANKA

A Pécsi Nemzeti Színház a szerb megszállás idején

9.10 VÖRÖS ZSOLT

„Alig szabadultam ki a szerbek fogságából, már le kellett mennem a szerbek közé, de mégis lementem, mert a lelkiismeretem nyugodt volt.”

Az első világháború és a szerb megszállás – Ete János visszaemlékezése

9.30 Kávészünet

9.40 NAGY IMRE GÁBOR

Bádoki Soós Károly tábornok, a *„Déli végeken vezénylő tábornok”*

10.00 GÁL ANDRÁS

Dr. Buday László, pécsi statisztikus

10.20 Kérdések, vita

10.30 Kávészünet

Válságos évek, 1944–1956

Moderátor: POLYÁK PETRA

10.40 GÁSPÁR ATTILA

Baranya vármegyében lezuhant amerikai bombázók a második világháború alatt

11.00 SZABÓ FERENC JÁNOS

Fiatal pécsi rádióamatőrök a második világháború idején. A Ciszterci Gimnázium Stúdiója

11.20 BACHER PÉTER

A baranyai pártelit a Rákosi-korban

11.40 Kérdések, vita

12.00–13.00

Ebédszünet

Pécsi arcképek az '56-os forradalomból

Moderátor: POLYÁK PETRA

13.00 BEDŐ ZSIGMOND ÁRON

Egy sokoldalú vezér útja a forradalomig. Horváth Géza, a mecseki ellenállás pécsi vezetőjének élete

13.20 VÁRDAI LEVENTE (online előadás)

Kelet-Mecseki Láthatatlanok nyomában. Krassói Ferenc életútja

13.40 MÁTÉ ZSOLT

Mattyasovszky-Zsolnay Miklós és az 1956-os magyar forradalom

14.00 Kérdések, vita

14.30

Itthon Baranyában

Talált képek Simon Béla hagyatékából

A kiállítást megnyitja: AKNAI TAMÁS művészettörténész

(Helyszín: Tudásközpont, 1. emeleti Hírlapolvasó)

Magyarországi német hagyományok és identitás egy baranyai településen

Moderátor: WÉBER ADRIENN

15.30 MÁRKUS BEÁTA

Történeti tudatosság és német identitás egy Baranya vármegyei községben

15.50 HAMMER ERIKA

„Múlt, jelen és jövő összefűzése”. Tradíció, identitás és ünnep-kultúra Mecseknádasdon

16.10 BUCHER ESZTER

Német nemzetiségi civil szervezetek egy település életében

16.30 RAGADICS TAMÁS – TOMAY KYRA

A sváb falvak vonzásában. Migrációs trendek, helyi közösségek a baranyai német kistelepüléseken

16.50 Kérdések, vita

17.00 Kávészünet

Helyi társadalmak, különleges források

Moderátor: ERDŐS ZOLTÁN

17.10 PESTI JÁNOS

A helynevek valóságjelölő szerepe

17.30 MOHR SZILÁRD

Pécsvárad társadalmának változása a 20. században a népszámlálások tükrében

17.50 URVALD PÉTER

Települési krónikák feldolgozási lehetőségei, Sásd példáján szemlélítve

18.10 Kérdések, vita

18.20 Zárszó

Pécs és Baranya régibb története

SZABÓ ERNŐ tudományos segédmunkatárs

HUN-REN Bölcsészettudományi Kutatóközpont

Új adatok Baranya vármegye római kori kőemlékeihez

A pécsi Janus Pannonius Múzeum római kori kőtára (lapidárium) 1962-ben készült el a Széchenyi téri múzeumi épület udvarában. A múzeum nyugati kerítéséhez támaszkodó féltető alatt helyet kapó kőtár az egyesített városi és megyei múzeum faragott díszű és feliratos római kőanyagából, valamint a pécsi Szent Péter- és Szent Pál-székesegyház kőtárában őrzött római kori darabokból állt össze. Összetételét tekintve a kőtári kiállítás az elmúlt fél évszázadban viszonylagos állandóságot képviselt, ami részben a nagyméretű és súlyos kőemlékek korlátolt mozgathatóságának köszönhető. Jóllehet raktározási helyhiányból fakadóan az elmúlt néhány évtizedben a múzeum gyűjtőterületén újonnan előkerült darabok egy részét igyekeztek a lapidáriumi anyagba beilleszteni. A nemzetközi érdeklődésre is számot tartó kőtár 2009 után nem volt látogatható. 2022 májusában megkezdődött Széchenyi téri múzeumépület régen várt felújítása. A tavalyi évben lázáródó munkálatok lehetőséget teremtettek a lapidárium védőépületének felújítására és a kétezer éves kőemlékek 21. századi kívánalmakhoz igazodó elhelyezésre. A kőtári kiállítás anyagát a felújításból adódó új körülményekhez igazítottuk. A régi lapidáriumban, az egyes múzeumi kiállítóterekben, raktáregységekben lévő római kőanyagot számba vettük és újra válogattuk. A kőtárat epigráfiai, kőfaragási-kőszobrászati szempontok alapján – a fennálló korlátozó körülmények mellett – újrarendeztük. Az újrarendezési munkálatokat adattári és sajtókutatás egészítette ki, e munka során több, mindezt ideig ismertelen lelőhellyel számontartott kőemlék provenienciáját sikerült tisztázni. Előadásomban az elvégzett munka eredményeit kívánom röviden bemutatni.

VARGA VIRÁG történész, PhD-hallgató

ELTE BTK Történelemtudományi Doktori Iskola

A Győr nembeli Óváriak Baranya megyében a 13. század végén

A Győr nemzetség legnagyobb ágához, a győr–mosoni ághoz tartozó Óváriak kezén nagyrészt egy tömbben fekvő Baranya megyei birtokok tűntek fel az 1270-es évek végén. Ezek a fekvőségek valószínűleg a tatárjárás után kihalt kisebb ághoz, a baranyai ághoz tartozhattak korábban. A Győr nemzetség genealógiai viszonyainak tisztázása mellett az előadásban nyomon követem a korábban elsősorban Győr, Moson és Pozsony, valamint kisebb részben Somogy és Veszprém megyékben birtokos Óváriak birtoklástörténetét Baranya megyében a 13. század végén, 14. század elején. A Győr nemzetség tagjai közül a 13. század második felében legmagasabbra jutó, többek között a pohárnokmesteri címet is egy ízben betöltő Óvári Konrád élete második felében elsősorban már Baranyához kötődött: itt építette fel Kéménd várát, valamint baranyai szolgabírósága is adatolható az oklevelekből. Az előadásban a Baranya megyei térnyerés végigkövetése mellett kitérek az Óváriak helyi konfliktusaira Matucsinaik Keménnyel és Kórógyi Fülöppel. Vázolom azt is, hogy milyen összefüggések vannak az Óváriak Baranya megyei térnyerése és a Dunántúlon terjedelmes tartományurasságot kiépítő oligarchacsald, a Héder nembeli Kőszegiek terjeszkedése között. Az okleveles adatok azt mutatják, hogy

Óvári Konrád a Kőszegiektől független főúr tudott még maradni, ami véleményem szerint elsősorban annak köszönhető, hogy áthelyezte székhelyét Moson megyéből Baranya megyébe. Konrád fiai azonban már nem tudták megőrizni függetlenségüket a Kőszegiekkel szemben.

FARAGÓ DÁVID tudományos segédmunkatárs
HUN-REN Bölcsészettudományi Kutatóközpont
Brodarics István szemtanúja: Herceg Miklós

Az 1526. augusztus 29-én vívott mohácsi csata hazánk történetének sorsfordító jelentőségű eseménye, amely iránt a kortársakat is igen érdeklődtek, a vereség híre rövid időn belül Európa minden királyi- és fejedelmi udvarába eljutott. Az 1526. évi hadjárat, valamint a csata legfontosabb forrásai ma napig Brodarics István *Historia verissima* című munkája. A csatából megmenekülő Brodarics a szemtanú hitelességével írja le az eseményeket Lajos király hadba szállásától a haditanácsban folyó heves vitákon át a küzdelemig. Az ütközetet követő történések elbeszélése során azonban egy szemtanú, a csata során török fogságba esett, később pedig a győzedelmes Szulejmán szultánnal személyesen is találkozó szekcsői Herceg Miklós beszámolójára támaszkodik, amelynek a *Histoianal* bővebb leírása egy 1526. szeptember 30-ai német nyelvű röplapban, valamint Brodarics egy október 3-án kelt levelében is olvasható.

Bár a kutatás már hosszú ideje ismeri Miklós nevét, illetve szerepét a mohácsi csatában, személyének és a csata utáni eseményekről közölt híreinek eddig nem sok figyelmet tulajdonítottak. Előadásomban először a Baranya megyei előkelő családból származó Miklós családját és életútját, valamint udvari kapcsolatait mutatom be, majd a csatát követő eseményekről szóló híreit veszem górcső alá. A kutatást és az előadás elkészítését az NKFI K 134690 azonosító számú pályázat támogatja.

Pécs-Baranya új- és modernkori művelődéstörténetéből (1)

FORGÁCS HAJNALKA könyvtáros

Országgyűlési Könyvtár

**Baranya vármegyei és pécsi vonatkozású kötetek
az Országgyűlési Könyvtár muzeális gyűjteményében**

Az Országgyűlési Könyvtár muzeális gyűjteménye mind tematikailag, mind pedig nyelvileg igen összetett és gazdag. A Pécs-Baranya évszázadai című helyismereti konferencián azokat a köteteket szeretném bemutatni, amelyek ezzel a régióval állnak összefüggésben.

Koller József (1745-1832) nagyprépost, egyháztörténész, levéltáros, könyvtáros „Prolegomena in historiam episcopatus Quinqueecclesiarum” (Pozsonii [Pozsony] Typis Joannis Michaelis Landerer de Fűskút [Landerer], 1804) című műve a Pécsi Egyházmegye történetét mutatja be. A kötet Ghyczy Ignác gyűjteményéből származik. Fényes Elek (1807-1876) „Magyarország ismertetése statisztikai, földirati s történelmi szempontból: dunántúli kerület” című könyve első kötetének első szakasza (Pest : Pollák, 1865) Baranya, Székes-Fehér, Győr, Komárom, Mosony és Somogy vármegyét vizsgálja. Ezt a kötetet szintén Ghyczy Ignác hagyatékából őrzi az Országgyűlési Könyvtár. Hölbling Miksa (1811-1901), Baranya vármegye főorvosa „Baranya vármegyének orvosi helyirata” (Pécsett [Pécs] : Nyomatott a' lyc. könyvnyomó-intézetében, 1845) című műve a vármegye orvosi helyleírását tartalmazza. Aigl Pál (1775-1839) pécsi kanonoktól a „Historia brevis venerabilis capituli cathedralis ecclesiae Quinque-Ecclesiensis a prima ejusdem prigrine usque finem anni 1838” című kötetet (Quinqueecclesiis [Pécs] : Typ. Lycei Episcopalis, 1838) őrizzük, amely a pécsi székeskáptalan összefoglaló történetét jegyzi le a kezdetektől 1838-ig. A bemutatandó utolsó kötet, Jaime Cancr (Jacobus Cancrarius) „Variarum resolutionum juris universalis caesarei, pontificii, et municipalis principatus Cathalauniae...” – Editio novissima aucta et a mendis expurgata (Venetiis [Venezia] : Ex Typographia Remondiniana, 1760) című jogtörténeti műve annyiban kapcsolódik Pécshez, hogy a könyv címlapján a pécsi ferences könyvtár kézírásos tulajdonbejegyzése és pecsétje (Bibliotheca PP. Franciscanorum Conventus Quinque-Ecclesiensis) látható.

SCHMELCZER-POHÁNKA ÉVA történész, könyvtárvezető
Pécsi Egyházmegyei Könyvtár

Formálódó városkép – pécsi püspökök.

A Székesegyház környékének változásai a 18–19. század folyamán

A Székesegyház előtti Dóm tér a Sétatérrel, valamint a Szent István tér ma egyik központi, látványában is impozáns helyszíne városunknak. Szerkezeti vázának kialakulása egy bő évszázad változásaiban követhető nyomon.

A 19. század folyamán a védelmi célokból fallal körülvett püspökvár fokozatos kinyitásával, a belső várfalszakaszok és a kaputorony elbontásával, a Székesegyház átépítéseivel a mai Dóm tér addig megközelíthetetlen részei nyíltak meg és váltak a városkép alakítójává. A korábban szemetes sánc feltöltésével kialakított, fákkal és kerítéssel övezett Promenádnak, a Felső Sétatér közönség számára való átengedésével a polgári élet kedvelt helyszínei lettek.

A püspökvártól délre elhelyezkedő, rendezetlen, szabálytalan házak, fásítatlan puszta területe, az Alsó Sétatér a 18–19. század folyamán kereskedelmi célokat szolgáló piactérként működött. A búza-, gyümölcs- és edényvásár helyszínének angolparkká alakításával a század végére már egységes, rendezett látképet nyújtott a Székesegyháztól délre lenyúló terület.

Az egyöntetűvé válást a meghatározó funkcionális és díszítő elemek – ekképpen épületek, épületrészek, szobrok, kutak, kertek, stb. – eltűnései és felállításai határozták meg. Ezek évszázados vonulatát a pécsi püspökökhöz – Klimó György, Esterházy Pál László, Király József, Szepesy Ignác, Scitovszky János, Dulánszky Nándor – kötődően kívánjuk bemutatni.

ONHAUSZ MIKLÓS történész, antikvárius

Harc a „gregoriani hidra” ellen.

A Pécsi Egyházi Zene-egyesület története (1900-1904)

Dulánszky Nándor pécsi püspök (1877-1896) az 1890-es évek elején megvalósította a ceciliánus egyházzenei reformmozgalom eszményképét: az átalakított dómkórusban nők helyett a Székesegyházi Énekiskola fiúénekesei énekeltek egy, a korábban Péccsett megszokottól igencsak eltérő zenei repertoárt. A gregorián és a klasszikus vokálpolyfónia azonban nem volt ínyére a zenekaros misékhez szokott pécsi polgároknak, de még a székeskáptalan tagjai között is voltak, akik elleneztek a zenei reformot.

A hangszereskíséretes egyházzene rajongói sokáig a Lyceum-templom egy-egy szertartásán kárpóolták magukat, mígnem 1900-ban lehetőséget kaptak Hetey Sámuel püspöktől (1897-1903), hogy évi hat alkalommal – szigorúan szabályozott keretek között – újra „zenémisék” legyenek a Székesegyházban. A szertartások zenei szolgálatának szervezését hivatalos egyesületi keretek között végezték. A Pécsi Egyházi Zene-egyesület mindössze négy évig működött, de a kezdeti sikerek utáni nehézségei már 1902-ben nyilvánvalóvá váltak.

Az előadás áttekinti az Egyesület létrejöttét elősegítő körülményeket, az Egyesület működését, a műkedvelők kórusa által énekelt zenei repertoárt és a gyors megszűnéshez vezető okokat.

Talán zenei berkekben sem köztudott, hogy a Kodály-módszer Pécsről indult 1945-ben, amikor a zeneszerző Baranya vármegye székhelyén pihente ki a II. világháború borzalmait. Kevésbé ismert azonban, hogy a Kodály-módszer elindításában is jelentős szerepet vállaló Agócsy László már korábban, tanári pályája kezdetén sokat tett a Magyar Kórus Kiadóvállalat (1930-1950) által kijelölt „Énekesrendi eszmék” pécsi megvalósulásáért. 1927-ben még a „dalárda-stílus” szellemében rendeztek hangversenyt, amelyen iskolák kórusai (köztük Agócsy növendékei is) szerepeltek – sokan ezt tekintik az Éneklő Ifjúság kezdetének. Agócsy 1929-ben Budapesten, a Zeneakadémián tartott kórushangversenyen találkozott Kodály kórusművészetével, gyermekkaraival, ennek hatására indult el az „Énekesrend” irányába.

Előadásom fókuszában a Pécsi Szeráfi Kórus áll, melynek Agócsy 1929-ben lett karnagya, ma is kutatható kottatárjuk, valamint a korabeli sajtó és szakkönyvek segítségével arra a kérdésre keresem a választ, hogyan és milyen mértékben terjedtek a Magyar Kórus célkitűzései Pécs városában. Kiemelten foglalkozok Agócsy és Bárdos Lajos kapcsolatával, amelynek mérföldkövei a *Harmonia Sacra* népénekeskönyv 1934-es ősbemutatója, valamint a Pécsi Szeráfi Kórus és a Budai Szent Cecília kórus (élén Bárdossal) együttműködése. Fontosnak tartom Dohnányit is megemlíteni, ugyanis feltételezhető, hogy a zongoraművész-zeneszerző *Himnusz Szent Imre királyfihoz* című darabja szólalt meg 1931-ben a Szeráfi Kórus egyik fontos fellépésén.

Pécsi oktatási intézmények életéből

TAKÁCS ZSUZSANNA MÁRIA egyetemi adjunktus

PTE BTK NTI Nevelés- és Művelődéstörténeti Tanszék

A női egészség kérdése a tanítónőképzőkben

Jelen kutatás a tanítónőképzőkben megjelenő egészségügyi oktatás, azon belül is elsősorban az oktatófilmek megjelenését és azok témáit veszi górcső alá. Emellett pedig egy olyan kérdéskör áll a kutatás fókuszában, mely a tanítónői cölibátus kérdésének egy olyan szegmenseként jelenik meg, mely a 20. század elején nemcsak a pedagógustársadalmat érdekelte, hanem az orvostudomány szemszögéből is megválaszolandó volt. Ez a kérdés pedig a cölibátusnak a női egészségre gyakorolt hatása, mely szintén foglalkoztatta a korszakban élőket, és ezáltal ennek megválaszolása feladatot rótt a korabeli szülész-nőgyógyász társadalomra is.

Vajon a 19. század végén és a 20. század elején az országban praktizáló szülész-nőgyógyász orvosok közül megszólaltak-e az adott témában, és ha igen, azt milyen formában tették? Ezen kutatás primer forrásanyagául szolgálnak a korabeli sajtótermékek (mind országos, mind helyi lapok, valamint a ki-mondottan nőknek szánt sajtóorgánumok), az ott meghirdetésre kerülő és a korszakban elterjedt népegészségügyi, felvilágosító előadások. Megjelentek-e egyáltalán ezen női egészségre vonatkozó ismeretek bármilyen szinten a tanítónőképzőkben? Az előbb említett primer források mellett így elsődleges fontossággal bírnak a tanítónőképzők, elsősorban a pécsi Miasszonyunk Női Kanonokrend Szent Margit Tanítónőképző Intézete által kiadott iskolai értesítőket. Vajon az egészségtan tantárgy-hoz kapcsolódó oktatásuk során megjelent-e a női egészség kérdése, a házasság/cölibátus mellett a születés, a szülés, mint témakör.

RAPOSA VIVIEN KITTI történész, PhD-hallgató

PTE BTK Interdiszciplináris Doktori Iskola

A pécsi Erzsébet Tudományegyetem oktatóinak lakhatása a Horthy-korszakban

Az 1920-as években országsszerte jelentkező lakásínség Pécssett is különös nehézséget okozott, melynek megoldására a városvezetés több intézkedést kezdeményezett. A település népességének emelkedése okozta lakáshiányt azonban csak részben ellensúlyozta a korszerűbb épületek lakásszámának, illetve befogadóképességének bővítése. A lakóházak elégtelen számát a Pécsre költöző professzorok is tapasztalták, többen is csak hosszas próbálkozás után találtak maguknak megfelelő ingatlant.

A városi tanács a tartósan lakás nélkül maradó oktatók helyzetén egy tanári lakóház kialakításával igyekezett segíteni, melyet ideiglenes jelleggel a honvéd hadapródiskola mellett (Pozsony utca 3.) fekvő telken felépített kétemeletes épületben alakítottak ki. A törvényhatósági bizottság 1928 májusában saját költségén az egyetemi tanárok igényének megfelelően egy háromemeletes tanári bérház építését is terve vette. A bérpalota számára a Dohány és a Dulánszky utca által határolt telket jelölték ki, melyet a Stefánia Otthon és a Szent Mór Kollégium határolt. Ebbe a professzorok 1931 júliusában tudtak beköltözni.

A városba történő letelepedés mértékét azonban nem csupán a pécsi lakáshelyzet, hanem az oktatók lakhelyváltóztatási hajlandósága is befolyásolta, közülük sokan ugyanis vonakodtak feladni fővárosi rezidenciájukat. A pécsi városvezetés 1932-ben szóvá is tette, hogy még mindig voltak olyan egyetemi tanárok, akik folyamatosan ingáztak Budapest és az egyetem székhelye között. Részben ennek volt köszönhető, hogy 1932 májusában a vallás- és közoktatási miniszter elrendelte az egyetemi központtól távollakó professzorok leköltözését. Ennek ellenére sokan csak 1940 után határozták el magukat, mikor a kormány ismételten kimondta a vidéki felsőoktatási intézményi központoktól messze lakó tanárok letelepedését az egyetemeknek otthont adó településekre.

Előadásomban a fenti kérdéskör bemutatására vállalkozom, kitérve a Pécssett jelentkező lakásínség okaira, valamint arra, hogyan mélyítette el a problémát a városba költöző felsőoktatási intézmény. Ismertetem, hogy az oktatóknak milyen lehetőségeik voltak lakhatásuk biztosítására, igényeik hogyan befolyásolták lakásaik kiválasztását/ a költözés idejét, jövedelmükből milyen típusú lakásokat engedhettek meg maguknak, valamint hogy a Pécssett ingatlannal rendelkező professzorok a település mely kerületeit részesítették előnyben.

Mozaikok Pécs és Baranya

új- és modernkori társadalomtörténetéből (1)

KOVÁCS DÁNIEL LÁSZLÓ tanársegéd

PTE BTK Történettudományi Intézet Újkortörténeti Tanszék

A haladó szellemű gondolkodó, a haragos fiú, az önérzetes férj, a tudatos karrierépítő.

Czindery Pál levelezései új megvilágításban, 1791–1794.

Czindery Pál kivételes alakja az 1790-es évek rendi politizálásának, a baranyai-somogyi birtokost Marczali Henrik egyenesen Széchenyi István *„legkomolyabb, legképzettebb, leglelkismeretesebb előzőjének”* tartotta. A történetíró állítását Czindery egy másik haladó szellemű gondolkodóval, Berzeviczy Gergellyel folytatott levelezésére alapozta. Míg az ebben olvasható politikai reformelképzelések beépültek a korszakkal foglalkozó szakirodalmakba, addig az üzenetváltások személyesebb jellegű, de hasonlóan értékes részei nem kerültek feldolgozásra. A történeti aktor cselekvési környezetének, belső motivációinak rekonstruálása más megvilágításba helyez életutakat, eseményeket, nincs ez másképp a Czindery-levelek új szempontú elemzése során sem. Hogyan befolyásolta a reformer politikai gondolkodásmódját és időszemléletét az édesapjával való zavaros viszonya? Milyen neveletés, világszemlélet vezetett el egy húszas éveie elején járó nemesifjút a jobbágyfelszabadítás gondolatához? Mik voltak azok a saját tapasztalatok, amelyek egyáltalán töprengésre indítottak egy nagybirtokos Széchenyi fellépése előtt négy évtizeddel? Hogyan illeszthetőek be Czindery házasságról és szerelemről vallott nézetei a felvilágosodás gondolatiságába? Egy bécsi-pozsonyi körökben otthonosan mozgó, kivételes német-latin műveltségű nagybirtokos miért nem érezte méltóságon alulinak a vármegyei hivatalok viselését? Előadásomban ezen kutatói kérdések megválaszolására vállalkozom, amihez a Czinderytől fentmaradt *„személyesebb”* hangvételi levélrészletek szolgálnak elsődleges forrásbázisként.

PINTÉR TAMÁS segédlevéltáros

MNL Baranya Vármegyei Levéltára

A baranyai tisztikar és a helyi klérus közötti családi kapcsolatok (1790–1850)

Bódy Zsombor megfogalmazása nyomán (amennyiben a funkcionális elit fogalomra támaszkodunk), az elitcsoportok definiálása az alábbi módon kísérlelhető meg: az elit tagjai közé sorolhatjuk azon cselekvőket vagy ágenseket, akik *„pozíciójuknál fogva befolyással rendelkeznek fontos döntéshozatali folyamatokra”*. E definíció alkalmazásával megállapítható, hogy *„vármegyei elit”* egy része nem egyéb, mint a vármegyei tisztikar, azaz a formális pozícióval rendelkezők csoportja. A tisztikar azonban nem egyedüli képviselője a helyi *„hatalomnak”*.

A vármegye, ha úgy tetszik, párhuzamosan jelenlévő *„elitek”* színtere: a tisztikar mellett elhanyagolhatatlan a baranyai klérus, a pécsi káptalan, s a püspök szerepének vizsgálata. Mindezek alapján talán nem tekinthető meglepőnek a kijelentés, miszerint a meghatározó baranyai családok igyekeztek mindkét csoportban is *„képviseltetni”* magukat: fiaik rend szerint a vármegyei tisztikar hivatalaiban, vagy épp a pécsi klérus meghatározó pozícióiban igyekeztek megszilárdítani befolyásukat, az idősebb

családtagok pedig mindent megtettek annak érdekében, hogy elősegítsék a fiatal rokon előmenetelét.

Előadásomban vizsgálat alá veszem a két, egymástól jól elkülöníthető elitcsoport között fellelhető családi kapcsolatokat és esetleges személyi átfedéseket, illetve, hogy bemutatom a Bésán, Hersching, Mitterpacher, Nunkovics, Scitovszky vagy éppen a dezséri Ország, a felsőöri Nagy és a jobbaházi Dőry családok karrierpolitikáját és stratégiáit. Ezeken túl ismertetem a családok cselekvési módszerit, valamint azon mintákat és tendenciákat, amelyek vármegye helyi viszonyain túl nagyobb léptékű következtetések levonására is alkalmasak lehetnek, ezzel segítve a rendi korszak mobilitási folyamatainak mélyebb szintű megértését.

BORSY JUDIT ny. főlevéltáros

Iparos mesterek az uradalom szolgálatában a 19. század első felében

Az uradalmak elsődleges feladata a gazdaság szervezése, irányítása volt, de ezzel párhuzamosan, az adottságoknak megfelelően különféle ipari üzemeket (fűrészmalom, üveggyár, vashámor) is létrehoztak már a 18. században is. Az iparosok alkalmazását az uradalmi haszonvételi jogok (tégláégetés, mészégetés, az italkimérés, őrlési jog, mészárszék) gyakorlása is szükségessé tette, még akkor is, ha ezeket a jogokat bérbeadták.

Az állandó alkalmazásban álló iparos mestereken kívül, rendszeres megbízásokat adtak az uradalmi gazdasági és kegyúri épületek karbantartására, építésére. A lakatosok, ácso, festők, kőművesek általában az uradalmak lakosai közül kerültek ki, azonban a ritkább, különleges munkákra többnyire a nagyobb városokból, Pécsről, Szekszárdról hívtak mestereket, mint például a harangöntő, orgonaépítő, rézműves, kútmester stb.

Az előadás a pécsváradai közalapítványi kerület uradalmaiban dolgozó mesterek társadalmi helyzetét (főfoglalkozású, vagy földművelés mellett dolgozó iparos) származási helyét (uradalmon belül, vagy távolabbi helyről származó), valamint a választás szempontjait, az alkalmazás gyakoriságát vizsgálja a 19. század első felében.

BORJÁTI BALÁZS történész, PhD-hallgató

PTE BTK Interdiszciplináris Doktori Iskola

Zsidó értelmiség Szigetváron a 19-20. században

Szigetvár egykori zsidósága a holokausztban teljesen megsemmisült. Emlékük mostanra, ha nem is merült feledésbe, de erősen megfakult, a szemtanúk, érintettek elfogytak, egyre kevesebben vannak, akik még találkoztak velük. A zsidóság története voltaképpen levéltári anyaggá vált. Szigetváron azonban a zsidó múlt körülveszi az embert: az itteni izraeliták egykor azokban a házakban éltek és dolgoztak, amelyek nagy része ma is áll még. Bár emberi oldalukat, személyiségüket már nincs mód megismerni, a levéltári és egyéb források segítségével mégis bepillantást nyerhetünk a szigetvári zsidó közösség történetébe.

A legtöbb szigetvárinak, ha a helyi zsidóságról kérdezzük őket, azok a kereskedelemben dolgozó, esetleg gyárat működtető vagyonos izraeliták jutnak eszébe, akik 1944 előtt a szigetvári elit tagjai voltak. Foglalkozási szerkezetük azonban jóval sokrétűbb, vagyoni és társadalmi helyzetük jóval differenciáltabb volt ennél. Gazdag, jómódú kereskedők, gyárosok ugyanúgy voltak köreikben, mint sze-

gényebb iparosok, gyári munkások vagy koldusok. Azonban akadtak olyan izraeliták is, akik értelmi-ségi pályákon helyezkedtek el, orvosként, tanítóként, jogászként vagy a bankszakmában dolgoztak Szigetváron. A rabbikról nem is beszélve, akik ugyan – egy kivételtől eltekintve – nem Szigetvár szülöttei voltak, de a város zsidóságának vallási vezetőiként nem kis szerepük volt a közösség életében és fejlődésében. Előadásomban a 19-20. századi zsidó értelmiségét szeretném bemutatni a hallgatóságnak, helyi izraeliták életútján keresztül.

Pécs-Baranya új- és modernkori művelődéstörténetéből (2)

KAPOSI ZOLTÁN egyetemi tanár
PTE Közgazdaságtudományi Kar

Baranya vármegye turisztikai kínálata a két háború közötti korszakban

Az előadás Baranya vármegye 1920-1930-as évekbeli történetének egy aspektusát vizsgálja. Mivel a trianoni békeszerződés miatt nagyon sok népszerű magyar üdülőhely került a szomszédos országokhoz, ezért ez nagy lehetőséget adott Csonka-Magyarország turizmusának felfuttatására. (A korabeli Baranya megyének értelemszerűen nem volt része Pécs törvényhatósági jogú város.) A turisztikai fejlődés már a világgazdasági válság alatt megindult, de igazán dinamikussá az 1930-as évek második felében vált. Az előadásban bemutatom a turizmus kínálatát jelentő főbb tematikai csoportokat, így a történeti emlékhelyek (várak, csathelyek stb.) látogatásának lehetőségét, az egyházi jellegű látványosságokat (templomok, kegyhelyek), a nagyon gyorsan fejlődő fürdőket (gyógyfürdők, melegvízű fürdők, strandok stb.), valamint a falusi zöld turizmus kezdeteit. Foglalkozom az érkező turistákkal, a látogatottsággal, a turizmust kiszolgáló beruházásokkal, a vendégfogadás rendszerével.

VÁMOS ESZTER segédlevéltáros
MNL Veszprém Vármegyei Levéltár

A pécsi könyvtárügy a két világháború között

Pécs kulturális értékeivel és hagyományaival – többek között a turizmus szolgálatában kiadott útikönyveknek és kiadványoknak köszönhetően – sokan tisztában voltak az országban. A pozsonyi egyetem Pécsre költöztetésével Pécs végképp a régió kulturális centrumává vált, talán emiatt is volt szembeűnő a város kulturális infrastruktúrájának elmaradottsága. A vidéki egyetemvárosok közül Szege-den és Debrecenben más az 1920-as években komoly könyvtár és múzeum állt nemcsak a városlakók, de az odalátogató idegenek szolgálatára is. A Horthy-korszak hosszú évei teltek azzal, hogy Pécs megpróbálta ezen a téren lemaradását leküzdeni, de hol a szándék hiánya, hol az anyagi lehetőségek lassították ezeket a törekvéseket. Végül Pécs Város Közművelődési Könyvtára 1943. október 1-jén nyitotta meg kapuit az Apáca utcai copf stílusú műemlék épületben. Mi miatt kellett ilyen sokáig várni, hogy létrejöhessen a város első könyvtára? Milyen lehetőségei voltak az olvasó pécsi közönségnek 1943 előtt? Jelen előadás ezeket a kérdéseket járja körül.

VÖRÖS ATTILA történész, PhD-hallgató
PTE BTK Interdiszciplináris Doktori Iskola

A baranyai kertmozik története

Az elmúlt években ismét reneszánszát éli a kertmozi. A nyári időszakban kisebb nagyobb településeken, kastélyparkokban, tereken, retró kertmoziban, de még panzió portáján is tartottak filmvetítéseket. A kertmozi a filmipar mostohagyermeké volt, hiszen az időjárás kiszámíthatatlansága, illetve a

rövid – legfeljebb 4 hónapos – vetítési idő anyagi szempontból nem kecsgetett nagy nyereséggel. Ennek is köszönhető, hogy a nagyobb városokban, illetve a fürdőhelyeken létesültek kertmozik.

Az előadásban Baranya megye kertmozijairól lesz szó, a kezdetektől a 20. század végéig. Az alkalmi vetítőhelyek és az autósmozik nem képezik az előadás tárgyát. Nagy valószínűséggel már a 20. század elején megjelentek a szabadtéri mozik, de az első valódi kertmozi a pécsi Apolló szomszédságában épült 1913-ban. Sokak emlékezetében ma is él a pécsi Park mozi kerthelyisége, amit 1922-ben adták át a nagyközönségnek.

A mozik 1948-as államosítása után, előtérbe kerültek a mozik a kultúra közvetítése és a propaganda terjesztése szempontjából. A kertmozik szerepe felértékelődött. Szigetváron is nyitottak kertmozi, ezek kívül fejlesztették a Park mozi szabadtéri részét és tervbe volt a Petőfi - mai Uránia – mozinál egy kerthelyiség kialakítása. Az 1960-as és 1970-es években a mozilátogatók számának csökkenése és gazdasági megfontolások miatt Pécsen az új lakótelepeken - Uránváros, Lvov-Kertváros – kertmozikat építettek hagyományos filmszínház helyett. A rendszerváltás előtt mindössze a Park mozi kerthelyisége maradt meg, ahol egészen az ezredfordulóig vetítettek filmeket.

KOVÁCS TIBOR egyetemi hallgató

PTE TTK földrajz-történelem tanárszak

Fordulópontok Soltra Elemér életében

Az előadás Soltra Elemér képzőművész életútját vizsgálja a gimnáziumi éveitől az 1960-as évek közepéig, különös tekintettel a művész pályáját és munkásságát meghatározó fordulópontokra. A fókusz azokra a történeti és politikai tényezőkre, illetve körülményekre irányul, amelyek mentén az alkotó lehetőségei, döntései és választásai történeti összefüggésrendszerükben követhetőek nyomon. Ezen a módon Soltra életének, művészeti lehetőségeinek alakulása nem elsősorban az egyéni praxis felől tárul fel, hanem figyelembe véve a történeti kontextus jelentőségét, rejtett vagy közvetlen szerepét a főszereplő „énjének” felépítésében.

A somogyi gyökerekkel rendelkező festő- és képzőművész a Csurgói Református Gimnázium elvégzése után tanulmányait a Budapesten a Képzőművészeti Főiskolán folytatta. Az előadásomban megjelenő első fordulópont Soltra főiskolai éveire köthető, ugyanis frontszolgálat miatt késleltetve tudta abszolválni rajztanári diplomáját.

A következő fordulópont 1951, amikor Soltra a baranyai megyeszékhelyre érkezik, mégpedig úgy, hogy minden előzmény nélkül a képző- és iparművészeket tömörítő szövetség baranyai munkacsoportjának elnöke lesz. Pályájának e „szocreál” zenitje után, az 1950-es évek második felében Soltra Elemér érzékelhetően háttérbe szorult. Az 1960-as évek elején következik egy újabb fordulat, melynek eredményeként, a „kétezrelék” kínálta lehetőségekkel élve, visszatérhetett a képzőművészek első vonalába. Az újabb fordulat Soltra művészetében is tetten érhető: erre az időszakra esik az absztrakt formákkal való kísérletezése.

Mozaikok Pécs és Baranya

új- és modernkori társadalomtörténetéből (2)

ERNYES MIHÁLY ny. megyei rendőrfőkapitány

Fizessen a nyomozásért! Pécs rendőrsége a kiegyezés körüli időszakban

Az alkotmányos évtől az első törvényhatósági törvény kezdeti hatásáig terjedő időszak Pécs törvényhatósági joggal felruházott szabad királyi város rendőrsége érdemes arra, hogy szervezetébe, működésébe és egyéb viszonyaiba bepillantást nyerjenek az érdeklődők. A levéltári források, a korabeli sajtóban megjelent hírek és a vonatkozó szakirodalomban közreadott adatok kellő mélységű olyan információk hordozói, amelyek át is nyújtják a megismerés lehetőségét.

A változó, de a fejlődést kevésbé tükröző személyi állomány folyamatosan meglévő nehézségei, megmutatkoztak a létszámhiányban és a juttatások elégtelenségében is. A városvezetés, az elé tárt gondok orvoslása terén kevésbé mutatott erőteljességet. E helyzetben jutott el az egyik tisztségviselő odáig, hogy az eredményesen lefolytatott nyomozás mozzanataiért számlát küldött a bűntény elszenvedőjének. A helyi sajtó és a város tanácsa sem méltányolta az alkapitány ezirányú erőfeszítéseit és kimondták, hogy a büntettek felderítéséért ellentételezés nem követelhető. A közrendészeti állomány megbecsültségéért folytatott küzdelem eredményessége bőven hagyott kívánnivalót éppen úgy, mint a testület modernizációs követelményeinek történő megfelelés megvalósulása, amely jobbra a századforduló időszakára tehető.

A tervezett előadás illetőleg tanulmány az említett források felhasználásával, a korabeli pécsi önkormányzati rendőrség létszámának, tagjai javadalmazásának, érdemi működésének továbbá, megítélésének tételes, ámbár nem teljeskörű bemutatására törekszik.

JAKUS BALÁZS egyetemi hallgató

Pécsi Tudományegyetem

Rendőri visszaélések Pécsen a 20. század első éveiben

Az első világháborút megelőző időszak, melyre gyakran csak a boldog békeidőkként hivatkozunk, népszerű kutatási korszaknak számít, a pécsi helytörténetkutatásban is gyakran találkozunk ezen évek vizsgálatával. Az említett periódusnak van egy olyan része is, ami eddig kevésbé került a kutatók fókuszába: a kriminalisztika, a korszak társadalmi devianciái.

Az előadás egy még jelenleg is folyamatban lévő helytörténeti kutatás előzetes eredményeibe szeretne betekintés engedni, melynek fókuszában az 1900-as évek eleji Pécs városa áll.

A kutatás összetettségét az bizonyítja, hogy több levéltári forráscsoportból épül fel, melynek alapjait bizalmas iratanyagok töltik ki. Pontosabban, található köztük főispáni levelezések, tisztii főügyési dokumentumok és rendőrség által vezetett jegyzőkönyvek. A vizsgált forrásanyag középpontjában magasrangú rendőrök kapnak szerepet, kiket valamilyen visszaélés miatt eltávolítanak hivatalukból.

Az előadás célja, hogy betekintést nyújtson a 20. század eleji bűnügyek rejtelmébe, továbbá, hogy ismertet adjon a korabeli hatóságok szerepéről és működéséről. Három ciklusra lehet bontani a prezentációt. Első lépésként ismerteti az érintetteket, magát a bűncselekményt, illetve előzményeit és

következményeit egyaránt. Másodikként a tárgyalások lefolyását részletezi, míg harmadikként a vádlottak ítélethirdetését mutatja be.

Összességében az előadás még csak részeredményeket tud felmutatni. Ezen téma és korszak részletesebb megértéshez még számtalan iratanyag vizsgálata szükséges, valamint a hasonló ügyek górcső alá vétele is fontos, hiszen így kaphatunk részletesebb betekintést a korabeli pécsi közbiztonságról és a városi élet működéséről.

BÉRCESI RICHÁRD történész, történelem-, hon és népismeret szakos tanár

A Pécsi Bányavasutak társadalmi szerepe az iparvidék történetében 1854 és 2004 között I.

Az üzemegység személyi állománya és feladatkörei

Előadássorozatomban az Első Dunagőzhajózási Társaság (DGT) által, a történelmi Magyarország első iparvasút-hálózataként létrehozott Pécsi Bányavasutaknak a társadalomtörténeti szerepét helyezem górcső alá az iparvidék történetében a teljes 150 éves működése során, 1854 és 2004 között. Az első rész fókuszpontjában a DGT (1854-1945), a Magyar és Szovjet Hajózási Rt. (MESZHART, 1950-1952), a Pécsi Szénbányák Vállalat (1952-1954), a Pécsi Szénbányászati Tröszt (1954-1963), a Mecseki Szénbányászati Tröszt (1963-1967), a Mecseki Szénbányák (1967-1989), és végül a Pécsi Hőerőmű Rt. (1989-2002), majd jogutódja, a PannonPower Zrt. leányvállalata, a Kő-Szén Kft. (2002-2004), valamint a MÁV (1989-2004) közös irányítása alatt álló üzem személyi állománya és a feladatkörei állnak.

Az előadásban a következő kérdésekre próbálok meg választ adni: A fővonal, a Mohács-Pécsi Vasút (MPV) és a mellékvonalaiból álló Pécsi Bányavasutak vonalhálózata egy, közös üzem volt a DGT és a MESZHART vállalati struktúráján belül? Ha nem, akkor az alkalmazottak egységesen a Pécsi Bányavasutakhoz vagy az MPV-hez tartoztak? 1989-től a személyi állomány csak és kizárólag a MÁV dolgozóiból állt?

Hányan alkották a Pécsi Bányavasutak alkalmazottjait 1854 és 2004 között? Milyen külső és belső tényezők alakították ezt? Kik tartoztak közéjük? Mi volt a feladatuk és milyen hivatalos dokumentumokat kellett vezetniük? Átlagosan melyik munkakörben dolgozott a legtöbb alkalmazott? Mi volt a végzettségük? Vasúti dolgozók voltak? Volt előfeltétele az állományba kerülésüknek? Mennyi ideig és milyen tanulmányokat folytattak? Hogyan zárult a képzésük? Hány műszakban dolgoztak és ez hogyan változott a különböző korszakokban? Az állomány tagjainak kellett kötelező alkalmassági vizsgát tenniük? Ha igen, akkor milyen gyakran? Hol volt a különböző feladatkörű dolgozóknak a hivatalos szolgálati helye? Milyen volt az egyenruhájuk?

Mi volt a mozdonyremízek funkciója? Hol épültek fel és milyen okból? Hogyan kommunikáltak egymással az egyes üzemek, valamint a vasúti őrházak? Létezett a hivatalos formulán kívül más, alternatív megoldás is? Ha igen, akkor miért és hogyan működött? Mi volt a fő szempont a bakterházak helyének a kijelölésénél? Milyen jelzéseket használtak a vasúti közlekedésben? Miért módosult a vasúti felvigyázók munkaköri leírása 1914-től?

A baranyai szerb megszállás történetéhez

GYÁNTI ISTVÁN főlevéltáros

MNL Baranya Vármegyei Levéltára

„Minden egyéb érdeket szolgált, csak éppen a proletárdiktatúráét nem”.

Baranya vármegye forradalmi törvényszéke 1919-ben

A Magyarországi Tanácsköztársaság kikiáltásakor, 1919. március 21-én Baranya vármegye nagyobb, mintegy négyötöd része már négy hónapja szerb megszállás alatt állt. Ez az oka annak, hogy a magyar fennhatóság alatt maradt hegyháti járásban, Sásd székhellyel alakult meg a proletárdiktatúra megyei végrehajtó szerve, Baranya Vármegye Direktóriuma, másnéven a Sásdi Direktórium. A proletárállam peremvidékén, e csonka vármegyei területen kevésbé érződött a főváros radikalizmusa. A helyi vezetők – akik között kisebbségben voltak a radikális elemek – végrehajtották ugyan a „fentről” jövő utasításokat, szélsőségeket azonban kevésbé engedtek meg maguknak. Számos adattal rendelkezünk a „vörösteror” Baranya vármegyei vonatkozásaival kapcsolatban. Tudjuk, hogy itt nem alakult ki szervezett mozgalom a tanácshatalom rendelkezéseivel szemben, ezért „terrorcsapatok” fellépésére nem került sor. Halálesetek sajnos így is történtek: a vármegyében nyolc gyilkosság írható a proletárdiktatúra fegyveres szerveinek rovasára. Több adatunk van a túszedés intézményével kapcsolatban is. Tudjuk, hogy elkészítették ugyan a „társadalom vezető emberei” közül szedendő túsok listáját, letartóztatásukra azonban egyetlen alkalommal sem került sor. Mindezekkel szemben kevesebb információnk van egy további, – a forradalmi mozgalmakra jellemző – intézmény, a forradalmi törvényszékek Baranya vármegyei működésével kapcsolatban. A „rég” bíróságok helyett létrejövő, és a bírói hatalmat gyakorló igazságszolgáltató szervek eljárak azokkal szemben, akik megsértették a tanácskormány rendeleteit. Az országszerte megalakult forradalmi törvényszékeknél gyakran az addigi bíróságok és ügyészségek személyzete látta el a feladatokat. Fontos tehát választ keresni arra a kérdésre, hogy a Baranya vármegyei példa hogyan illeszkedik ehhez a tendenciához. Jelen kutatás alapkövét olyan, a közelmúltban feltárt levéltári források jelentik, amelyek segítségével rávilágíthatunk a Baranya vármegyei forradalmi törvényszék megalakulásának körülményeire, az ügyek jellegére, és emellett megismerhetjük a szereplők – az események forgatagában sodródó egyes tisztviselők – motivációit, egyéni túlélési stratégiáit is.

SOMOGYI BIANKA segédlevéltáros

MNL Baranya Vármegyei Levéltára

A Pécsi Nemzeti Színház a szerb megszállás idején

Magyarországon a 19. század végére megszűntek a vándortársulatok és az addig uralkodó német színjátszás hegemóniája is visszaszorult. Színre léptek új színigazgatók, akik (többnyire) saját forrásból finanszírozták a színházi évadokat. Pécssett 1895 októberében adták át a Magyar Nemzeti Színház épületét a Király utcában, mely a mai napig működik. AZ elmúlt közel 130 évből az első világháború végét követő időszak bemutatására törekszem.

Levéltári források, forráskiadványok és sajtóorgánumok felhasználásával a szerb megszállás idején a színház szerepét, viszontagságait, a helyzethez való alkalmazkodását tárgyalom. A kulturális élet,

azon belül is a színház vizsgálata ugyanis teret ad arra, hogy egy más „szemüvegen” keresztül lássunk rá egy adott korszak társadalmára, gazdasági helyzetére. A terület kutatása adalékként szolgálhat egy történelmi időszak árnyaltabb vizsgálatához.

A tárgyalt korszakban két színingazgató munkássága kerül fókuszba. Füredi Béla 1920-ig vezette a színházat, 1920 és 1923 között pedig Nádassy József, akivel a század elején színészként és igazgatóként már találkozhatott a pécsi közönség.

A szerb megszállás, ahogy a város egészére, úgy a színház életére is rányomta a bélyegét. A színház működésében a színingazgatók próbálták a folytonosságot biztosítani, de a szerb parancsnokság többször betiltotta az előadásokat, vagy „bérbe vette” a színház épületét. Ebben az időszakban jelent meg a kabaré műfaja a városban, hogy a színház művészeiből verbuválódott csapatnak ezzel is plusz jövedelemforrást biztosítsanak. Azonban a szerbek kivonulását követően sem javult a pénzügyi helyzet, a válság mindinkább teret nyert, így a színházat sem kerülte el a dekonjunkció.

VÖRÖS ZSOLT egyetemi hallgató

PTE BTK Történettudományi Intézet

„Alig szabadultam ki a szerbek fogságából, már le kellett mennem a szerbek közé, de mégis lementem, mert a lelkiismeretem nyugodt volt.”

Az első világháború és a szerb megszállás – Ete János visszaemlékezése

Az előadásomban bemutatandó visszaemlékezés Ete János tollából származik, aki fontos szereplője volt a Baranya vármegyei lokális közigazgatásnak az első világháború, és az azt követő szerb megszállás (1918–1921) idején. Ete visszaemlékezésén keresztül nagyon jól rekonstruálható a környék magyar közigazgatásának vontatott működése, valamint a háború előrehaladtával az élet egyre kilátástalanabbá válása. Ete János nem titkolta világlátását és a szerb megszállókhoz kapcsolódó véleményét sem. A megszállók törekvéseikre veszélyes személyként ítélték meg, amiért a nyugat-szerbiai Valjevóba internálták. Visszaemlékezésében az internálás történetét is részletesen feljegyezte. E dokumentum segítségével a háborús viszonyokon kívül, a Mohácsról Valjevóba internált személyek

Mohács

Főtéri részlet a
„Korona“-szállodával

története is feltárható, mely téma – a valjevói internálások – jelentős részét képezi eddigi kutatásaimnak. Ete János ezt az alábbi visszaemlékezését életének utolsó szakaszában, az 1960-as években írhatta, amikor már leginkább helytörténeti és néprajzi kutatásokat végzett Mohácson, és környékén. A dokumentum a mohácsi Kanizsai Dorottya Múzeum Helytörténeti Adattárában található. Előadásomban a visszaemlékezés bemutatása mellett kitérek Ete János életének áttekintésére, valamint a köztörténeti kontextus – vagyis a szerb megszállás – ismertetésére is.

NAGY IMRE GÁBOR ny. főlevéltáros

Bádoki Soós Károly tábornok, a „Déli végeken vezénylő tábornok”

Bádoki Soós Károly az első világháború kitörésekor magas rangú hivatásos katonatisztként, vezérkari ezredesként került a frontra. A Nagy Háborúban fontos vezérkari beosztásokban, illetve elit alakulatok parancsnokaként szolgált. Kezdetben a 4. hadsereg vezérkari osztályának vezetője, majd a Pflanzler-Baltin hadseregcsoport vezérkari főnöke volt. 1915-ben a cs. és kir. 1. tiroli császárvadász ezred parancsnokaként az orosz, majd olasz, majd a 33. gyalogdandár parancsnokaként az isonzoí fronton harcolt. 1916-1918-ban Dél-Tirolban a 11. hadtest vezérkari főnöke volt, és a háborút a 33. gyalogdandár parancsnokaként fejezte be. 1917-ben vezérőrnaggyá léptették elő. 1919 tavaszától a szegedi ellenforradalmi szervezkedés meghatározó alakjaként sokat tett a Nemzeti Hadsereg megszervezéséért. Ő volt a Nemzeti Hadsereg első vezérkari főnöke, majd a hadügyminisztérium politikai államtitkára, illetve a Simonyi-Semadam-kormány honvédelmi minisztere lett. Felmentése után 1920-ban altábornaggyá nevezte ki a kormányzó. 1921-ben a „Déli végeken vezénylő tábornok”-ként 1921 augusztusában a Nemzeti Hadsereg élén ő vonult be a felszabadult területekre, így Pécsre 1921. augusztus 22-én. 1922-1925 között a Honvédelmi Minisztérium Szabályzatszerkesztő Bizottságának elnökeként ő dolgozta ki a magyar honvédség új harcászati és kiképzési szabályzatát. 1925. évi nyugdíjazásakor gyalogsági tábornokká nevezték ki. Változatlanul a kormányzó bizalmi emberének számított. A kormányzó 1927-ben a felsőház örökös tagjává nevezte ki, 1929-ben vitézzé avatta, 1936-ban m. kir. titkos tanácsosi címmel tüntette ki, 1941-ben vezérezredessé léptette elő. Az emigrációban hunyt el 1953-ban Ausztriában.

GÁL ANDRÁS mentor, angol-történelemtanár

Csányi Alapítvány

Dr. Buday László, pécsi statisztikus

Dr. Buday László Pécsen született 1873. október 27-én a Mátyás király utca 21. szám alatti ingatlanban – amely 2022-től a Csányi Alapítvány Pécsi Községi Házaként szolgál. Tanulmányait a városban kezdte, joghallgató korában az *Ország–Világ* segédszerkesztője és a *Fővárosi Lapok* munkatársa volt. 1896-ban kezdte pályáját a Központi Statisztikai Hivatalban. 1914-ben annak igazgatója, 1920-tól haláláig a Királyi József Műegyetem statisztikai tanszékének vezetője. 1922-ben vezető szerepet játszott a Magyar Statisztikai Társaság megalapításában, és annak első elnökeként kezdeti működésében is. 1914-től az MTA levelező, 1924-től a Nemzetközi Statisztikai Intézet rendes tagja. Népesedési, gazdaságstatisztikai és elméleti kérdésekkel is foglalkozott, hozzájárulva a Trianon utáni Magyarország gazdasági és tudományos fejlődéséhez.

Buday László *A megcsönkített Magyarország* című műve az első olyan statisztikai alkotás, amely az ország trianoni veszteségeit elemzi. A mű bemutatja, hogy mekkora és milyen típusú veszteségek érték az országot a trianoni békét követően. Abban a történelmi korban a revízió lehetőségében bízott maga a szerző és az általános közhangulat is. Érdekes gondolatmeneteket vet fel, hogy Buday az 1920-as évek statisztikai tudományát használta fel, hogy az elkövetkező évek, évtizedek problémáit előre jelezze. Ez a tanulmány egyedülálló, mivel először kaphatott képet a társadalom rideg számokban a békediktátum utáni ország területi, anyagi és emberveszteségéről.

Válságos évek, 1944–1956

GÁSPÁR ATTILA levéltáros

MNL Baranya Vármegyei Levéltára

Baranya vármegyében lezuhant amerikai bombázók a második világháború alatt

1945. április 3-án nagyszabású szövetséges bombatámadás érte Budapestet. Ez volt a kezdete a Magyarország ellen indított légitámadásoknak, ami 1945. március. 26-áig, Szombathely bombázásáig tartott. Elsősorban közlekedési csomópontokat, ipartelepeket, katonai célpontokat bombáztak. Baranya megyében ugyan nem voltak jelentős katonai célpontok, viszont a légitámadások egyik célja a Németországba induló olajszállítmányok, hadianyagok és az utánpótlás szállításának megakadályozása volt, ezért a pécsi vasúti pályaudvart többször is bombázták a szövetséges repülőgépek. De ezek a légicsapások nem voltak olyan jelentősek, mint a Budapest, Győr, illetve Szombathely ellen indított légitámadások. Ekkora Magyarországon már fejlett légelhárító rendszer épült ki, amely jelentős veszteségeket okozott a szövetséges bombázóknak. Baranya vármegyében az első bombatámadásra, 1944. június 30-án került sor Mágocs községben. A légicsapás több halálos áldozattal járt, illetve ez volt az első olyan eset, amikor a vármegye területén amerikai ejtőernyősöket fogtak el. Pécssett és Baranya vármegye különböző pontjain 15 amerikai bombázógép zuhant le, vagy hajtott végre kényszerleszállást. Ezek közül a legtöbb a háború utolsó hónapjaiban. Ebben az időszakban azt tanácsolták a bevetés előtt álló szövetséges pilótáknak, hogy próbáljanak a Balatontól délkeletre eső, azaz szovjetek által ellenőrzött területeken, vagy a szintén elfoglalt pécsi repülőtéren kényszerleszállást végrehajtani.

Előadásomban a levéltári forrásokra támaszkodva szeretném bemutatni a Baranya vármegyében lezuhant amerikai repülőgépeket, illetve az elesett legénységet. Kutatásom Baranya vármegye alispáni, Baranya vármegye főispáni és szolgabíráinak iratanyagán, valamint az egyes körjegyzőség jelentéseiben alapszik.

SZABÓ FERENC JÁNOS zongoraművész, zenetörténész

HUN-REN BTK Zenetudományi Intézet, Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem

Fiatal pécsi rádióamatőrök a második világháború idején. A Ciszterci Gimnázium Stúdiója

A Ciszterci Rend Pécsi Nagy Lajos Gimnáziumának diákjai egy hangstúdiót működtettek az iskolában az 1940-es évek első felében. A stúdió egyrészt az iskolarádió funkcióját töltötte be, másrészt az oktatáshoz is szolgált hangzó segédanyagokkal. A diákok professzionális hozzáállásáról tanúskodik, hogy külső helyszíneken – például a Széchenyi téren és a Pécsi Nemzeti Színházban – is készítettek hangfelvételeket, a gyűjtemény jelentőségét pedig jellemzi, hogy nem csak helyi érdeklődésre számot tartó riportokat készítettek, de magyar zenetörténeti értékű hangversenyek részleteit is megörökítették. A Ciszterci Gimnázium Stúdiójának tevékenységéről a korabeli sajtó is beszámolt, a Magyar Rádió riportot készített a stúdió diák-munkatársaival és tanáraikkal.

Mivel a stúdió egyik alapítója Nádor Tamás, Pécs későbbi jeles város- és zenetörténésze volt, a stúdió nem merült teljesen a feledés homályába: történetéről ő maga írt beszámolót az 1980-as és 1990-es évek fordulóján a Janus Pannonius Múzeum Évkönyvébe. Előadásomban az ő közleményére is tá-

maszkodva nemzetközi hangfelvétel- és rádiózástörténeti kontextusba is helyezem a Ciszterci Gimnázium Stúdiójának történetét és tevékenységét, a pécsi diákoknak a kor új médiumával végzett kísérleteit. Ezután Nádor Tamásnak a Janus Pannonius Múzeumban őrzött hangszalagjai, valamint a 2020 óta különböző gyűjteményekben – Csorba Győző Könyvtár Zeneműtára, Országos Széchényi Könyvtár Zeneműtára – felbukkant eredeti CGS-hanglemezek segítségével kísérletet teszek arra, hogy feltárjam a stúdió hangfelvételeinek utóéletét.

BACHER PÉTER történész, PhD hallgató
PTE BTK Interdiszciplináris Doktori Iskola
A baranyai pártelit a Rákosi-korban

Az előadás 17 párttitkári életút vizsgálata alapján mutatja be a Rákosi-korszak pártelitjének tipizálható jellegzetességeit Baranya megyében. Célja az „ideális káder” jellemzőinek beazonosítása és az életutak kontextusba helyezése. A pártvezetőség által publikusan is deklarált fő szempont a munkásszármazás és -foglalkozás volt. Emellett az életutakon megfigyelhető, hogy előnyben részesültek azok, akiknek az életrajzában megjelentek olyan jellegzetességek, mint a „harcos” munkásmozgalmi múlt és a minél régebbre datálható párttagság; a vélt vagy valós üldözöttség a Horthy-korszakban; az ideológiai képzettség, de legalábbis bizonyítható marxista érdeklődés és meggyőződés. Az életutak vizsgálatán keresztül megfigyelhető, hogy az „ideális káder” képe hogyan változott a belső korszakhatárok során. Az 1947-es pártfúzió, a Rajk-per, az 1953-as enyhülés, majd az 1956-os események, valamint az új berendezkedés kétségkívül hatással voltak a pártelit személyi állományára, így a kezdetekkor kirajzolódó „ideális káder” kép is formálódott. A kutatásaim során feltárt 17 párttitkári életút kapcsán mutatom be a Rákosi-rendszer által preferált káder jellemzőit és azt, hogy a káderéletutak mennyiben feleltek meg ennek a képnek.

Pécsi arcképek az '56-os forradalomból

BEDŐ ZSIGMOND ÁRON történész, könyvtáros
PTE EKTK Történeti Gyűjtemények Osztálya

Egy sokoldalú vezér útja a forradalomig. Horváth Géza, a mecseki ellenállás pécsi vezetőjének élete

Horváth Géza neve és szerepe viszonylag jól ismert az 1956-os forradalom pécsi eseményeinek történetében. A „Gazda” névvel illetett egykori orvos a „mecseki láthatatlanok” egyik vezetőjeként tevékeny részt vállalt az 1956. november 4-22. között zajló harcokban. Horváth legendává emelkedéséhez tényleges szerepén túl a megtorlás gépezetének propagandája, majd a rendszerváltozást megelőző '56-osok személyes visszaemlékezései is hozzájárultak.

A róla alkotott kép szinte kizárólag az aktív ellenállás időszaknak heteire fókuszál, személyes életútjáról alig tudunk valamit. Nem tisztázott, milyen háttérrel és hogyan kapcsolódott be a harcokba, mi motiválta, milyen képességei tették a mecseki ellenállás kiemelkedő alakjává. Titokzatos figura, aki, noha ünnepezt hős lehetett volna, a rendszerváltást követően mégis távol tartotta magát az '56-os fórumoktól, ünnepektől.

Az előadás Horváth Géza életének a forradalmat megelőző időszakát vizsgálja és az életút ezen szakaszát értékelve kísérel meg választ adni a fenti kérdésekre. A történelmi szereplővé válás körülményeinek feltérképezése az életút kevésbé ismert részleteinek tisztázásán túl általános, társadalomtörténeti vonatkozásban is gyarapíthatja a korszakkal kapcsolatos tudásunkat.

VÁRDAI LEVENTE történész muzeológus

Janus Pannonius Múzeum Új- és Legújabbkori Történeti Osztály

Kelet-Mecseki Láthatatlanok nyomában. Krassói Ferenc életútja

Egy néhány éve indult, jelenleg is zajló helytörténeti kutatás eredményeként, az 1956-os mecseki ellenállás történetéről újabb mozaikdarabkák színesítik a meglévő képet. Az 1956. november 4–11 közötti napokban a baranyai Komló és Kisbattyán települések közelében a Jánosi-pusztai vadászház bázisaként szolgált egy névtelen ellenálló csoport számára. Czuczor Ferencsel végzett kutatásunkból kiderült, hogy az ottani szabadságharcosok megszervezésében két egykori cserkészvezető – név szerint Harcos Ottó és Krassói Ferenc – is jelentős szerepet vállalt.

Előadásomban az 1956-os ellenállás történetének felvázolását követően az utóbbi karaktert, Krassói Ferenc (1912–1981) tanár és cserkészvezető életútját mutatom be. A forrásbázis gerincét egy a Janus Pannonius Múzeum Új- és Legújabbkori Történeti Osztályának adattárában őrzött interjú szolgáltatja, melyet a történelmi szereplő egy leszármazottjával készíthettem el 2023 folyamán. Ezt a teljes életutat felölelő riportot kiegészítve sajtó- és egyéb forrásokkal igen nehéz és egyben érdekes életút tárul elénk. Krassói Ferenc életére rányomta a bélyegét a második világháborút követő átmeneti, majd szocialista időszak. Többek között a cserkészlet betiltása és az azt követő meghurcoltatás is szerepet játszott az 1956-os szerepvállalásban. Az életút megrajzolásával céltom bemutatni azt, hogy Krassói Ferenc miért is támogatta a Jánosi-pusztai vadászház ellenálló csoportját, illetve milyen következményekkel kellett számolnia.

MÁTÉ ZSOLT PhD-hallgató, középiskolai tanár

PTE BTK Interdiszciplináris Doktori Iskola, PTE Babits Mihály Gyakorló Gimnázium

Mattyasovszky-Zsolnay Miklós és az 1956-os magyar forradalom

Mattyasovszky-Zsolnay Miklós pécsi születésű jogász, egykori gyárigazgató a magyar diaszpóra történetének egyik legfontosabb alakja. Miután a második világháború alatt a családi vállalatot vezette a front közeledtével elmenekült és Ausztriában majd Németországban „displaced personként” meghatározó szerepe lett a külföldi magyar cserkészmozgalom megszervezésében. Feleségével az '50-es években Montréal mellett kezdtek új életet és aktív szereplője lett a cserkészmozgalom mellett a helyi magyar közösség életének. Így amikor az 1956-os forradalom és szabadságharc miatt, majd a déli és nyugati szomszédunkra eső menekültválság miatt a magyarokra irányult a világ közvéleményének figyelme a Québec-i segélyszervezetet alapított. Előadásomban az egykori pécsi gyárigazgató emigrációban 1956-1957 során folytatott segélyezőtevékenységét és a forradalom emlékezetének kialakításában játszott szerepét mutatom be. Előadásom forrásbázisát a személyes visszaemlékezéseken túl az Ottawában a Kanadai Nemzeti Könyvtár és Levéltárban őrzött személyes hagyatéka és a korabeli emigrációs sajtótermékek biztosítják.

Mattyasovszky-Zsolnay Miklóst az 1956-os magyar forradalom Montréalban érte. Részt vett a Québec-i és a kanadai magyar segélyező alapok munkájában, s több ezer dolláros támogatást szerzett a magyar menekültek megsegítése érdekében. Továbbá jelentős szerepet játszott az '56-os forradalom megemlékezéseinek megszervezésében. Már 1957-től kezdve évente került megrendezésre '56-os megemlékezés. Ráadásul elismert cserkészvezetőként számos írásában, beszédében került elő a magyar történelem számára csak emigrációból „látott” eseménye. Mindezek alapján közéleti szerepe nem csak pécsi tartózkodása alatt volt kimagasló, de az emigrációban is a kanadai magyarok és a többségi társadalom körében is köztiszteletnek örvendett. Tevékenységével nem csak az '56-os magyar menekültek kanadai integrációja vált könnyedebbé, de a forradalom első megemlékezéseinek szervezésével a történeti emlékezet kialakításában is elévülhetetlen szerepe van.

Magyarországi német hagyományok és identitás egy baranyai településen

MÁRKUS BEÁTA egyetemi adjunktus

PTE BTK Német Történelem és Kultúra Délkelet-Közép Európában Alapítványi Tanszék

Történeti tudatosság és német identitás egy Baranya vármegyei községben

Az előadás egy interdiszciplináris kutatás első eredményeit összegzi, melynek keretében a PTE BTK Szociológia, Germanisztika és Történettudományi Intézet munkatársai és hallgatói készítettek anonimizált mélyinterjúkat egy Baranya vármegyei település lakóival. A község választásának oka a német kisebbség intenzív jelenléte és a velük kapcsolatos pozitív sztereotípiák megjelenése volt a település múltjában és jelenében, amely megfigyeléseink és hipotéziseink szerint napjainkban is kihat az ott lakók mindennapjaira, gazdasági és társadalmi életére és identitására.

Előadásom első részében a település történetét vázoló fel röviden, kiemelve azokat a mozzanatok, amelyek kihatnak a település jelenlegi életére (pl. megemlékezések, emlékművek, nyilvános tér elnevezése, stb.) A második rész keretében a projekt egyik kiemelt kérdését elemzem: milyen viszonyban állnak a település lakóinak különböző csoportjai („őslakosok”, új beköltözők Magyarországról és Németországból) lakhelyük múltjával, mennyiben alakítja ez a történeti tudatosságukat és identitásukat. A másik vizsgálati szempont a német nyelv és identitás jelenléte, vállalása, jelentősége és felhasználási módjai ugyanezen csoportok részéről.

HAMMER ERIKA egyetemi docens

PTE BTK Germanisztikai Intézet

„Múlt, jelen és jövő összefűzése”. Tradíció, identitás és ünnep-kultúra Mecseknádasdon

A magyarországi németek köreiben a történelem során különböző okokból nem alakult, nem alakulhatott ki egységes összetartozás-, egyfajta nemzettudat. Különösen is igaz ez a II. Világháború utáni időkre, amikor a hatalom ezt tudatosan akadályozta, és csupán a nemzeti jegyek ápolását engedélyezte a csoportnak. A német identitás őrzésének egyik legfontosabb pillére a hagyományőrzés lett, és ez a mai napig jelentős szerepet játszik a csoport önmeghatározásában. A hagyományőrzés egyik fontos

elemét képezik az ünnepek. A Mecseknádasdon folytatott kutatásaink (félíg strukturált interjúk a falu, a kisebbség kulcsszereplőivel) során is egyértelművé vált, mennyire központi szerepet kapnak ezek a közösség életében. Előadásom fókuszában az ünnepek állnak, melyek azonban nem csupán, mint a kulturális örökség részei jelennek meg az interjúkban és a falu ünnep-kultúrájában, hanem Hobsbawmmal argumentálva itt egyfajta „kitalált hagyományról” beszélhetünk, melyben a tradíció, az elveszett hagyomány megtalálása kéz a kézben halad egyfajta hagyomány fel- vagy kitalálásával.

Előadásomban arra fókuszálok, mit jelent a hagyomány az identitásképzésben, milyen hagyományokat élesztnek vagy találnak fel a falu lakói és hogyan hozzák ezt összhangba meglévő identitáselemekkel, hogyan építik fel az egységes narratívát, mely erősíti „sváb” identitásukat. Rámutatok továbbá arra is, hogy az ünnepek nem csupán a hagyományápolás részei, hanem turisztikai attrakcióként is szolgálnak, szoros összefüggésben állnak a civil szervezetekkel és mindezekon keresztül azzal is, hogy a településen egyfajta dzsentrifikáció zajlik. Egyértelműen kimondható, hogy az ünnepek és az ehhez szorosan kapcsolódó un. hagyományápolás, egyfajta archaizáló attitűd, mely a falura jellemző, közös nevezőt képeznek a városi középosztály faluról alkotott romantizáló képével, mely a kiköltözéseket, ill. az elszármazottak visszaköltözését motiválja.

BUCHER ESZTER szociológus, egyetemi adjunktus

PTE BTK TMI Szociológia Tanszék

Német nemzetiségi civil szervezetek egy település életében

Amikor egy kisebbség társadalmi-gazdasági szerepét vizsgáljuk egy településen akkor a *helyi társadalom közösségeiről, a civil szervezetekről, tevékenységükről* sem szabad elfeledkeznünk. A nonprofit szervezetek tevékenysége széles körű: hagyományőrzés, kultúraápolás, vallás, szabadidő, környezetvédelem érdekvédelem, oktatás, szociális ellátás, településfejlesztés, gazdaságfejlesztés. Legfontosabb képességük, hogy az embereket közösség formájába integrálják. A soknemzetiségű települések esetében a kisebbségek növelik a nonprofit szervezetek számát, és erős közösségalkotó, innovatív tényezők. A nemzetiségi alapon szerveződött közösségek összetartóbbak, gyökereik a dualizmus időszakára nyúlnak vissza. A német nemzetiségi alapon szerveződő civil közösségek a kisebbségek jogait, érdekeit védik, hagyományaikat, kultúrájukat, és a jellegzetes „sváb nyelvet” ápolják és őrzik meg a fiatalabb nemzedékek számára. A külföldi társszervezetek e mellett még jelentős gazdasági segítségnyújtást adnak, adományok, természetbeni juttatások formájában. Kiemelendő a hazai német civil szervezetek pályázati tevékenysége hazánkban és anyaországukban, mely révén intézményeik és szolgáltatásaik fenntartásához, szükséges forrásokhoz jutnak hozzá.

A település esetében számos félíg strukturált interjú készült, amelyek anyagát mutatja be az előadás.

RAGADICS TAMÁS egyetemi adjunktus – TOMAY KYRA egyetemi docens

PTE BTK TMI Szociológia Tanszék

A sváb falvak vonzásában. Migrációs trendek, helyi közösségek a baranyai német kistelepüléseken

A 2022-es népszámlálás adatai alapján a Magyarországon élő nemzetiségi kötődéssel rendelkező népesség 29%-a tartozik a német kisebbséghez. Baranya vármegyében ez az arány 49%, a teljes lakosság viszonylatában 5,5%. A magyarországi németek aránya a pécsváradi, bolyi és mohácsi járásban haladja meg a 10%-ot, az utóbbi két járás esetében közel 20%-ot tesz ki. A többségében a 18.

század során betelepült, sváboknak is nevezett népesség kultúrája ma is számos területen fejt ki hatását: meghatározza az általuk lakott települések épített környezetét, az érintett lakosság értékrendjét és gondolkodásmódját.

Kutatócsoportunk egy 2023 tavaszán és őszén végzett interjú kutatást két olyan baranyai kistelepülésen, ahol a lakosság több mint harmada vallotta magát a német nemzetiséghez tartozónak. Vizsgálatunk során arra a kérdésre kerestük a választ, hogy milyen hatása lehet a magyarországi német kultúrának a vidéki migráció trendjeire. Interjúalanyaink a falvak életének kulcsszereplői (képviselők, civil vezetők, hagyományőrök, vállalkozók stb.), illetve a településekre érkezett beköltözők, esetleg visszaköltözők voltak.

Előadásunkban – 71 félig strukturált interjú anyagai alapján – bemutatjuk a beköltözők eltérő céljait, motivációit, a falvakba érkezők egyes részcsoportjait, valamint a beilleszkedés és befogadás, illetve a dezintegráció és kirekesztődés sajátos mechanizmusait és technikáit. A vizsgálatunk eredményei fontos adalékokkal szolgálnak a városból vidékre irányuló jóléti migrációs folyamatok komplex jelenségének értelmezéséhez.

Helyi társadalmak, különleges források

PESTI JÁNOS nyelvész, ny. egyetemi docens

A helynevek valóságjelölő szerepe

A szerző eddig érdemben nem kutatott témát választott előadása tárgyául. Jóllehet névtani közhely: a helynév a valóság megismerésének fontos eszközeként az adott nyelvközösség emlékezetében pontosan utal a tájrészlet fő jellegzetességére, eddig nem született tanulmány arról, hogy milyen megismerési folyamat előzi meg egy-egy helynév tervezését-megalkotását. (Igaz, hogy ennek vizsgálata már a kognitív nyelvészet területére tartozik!)

Az előadó a magyar névtanban először igyekezett rekonstruálni azt a megismerési folyamatot, amely a helynév keletkezését megelőzte. Példákkal igazolja, hogy minden „normális” (funkcióval bíró) helynévnek *volt*, illetve *van* valóságalapja. Még a metonimikus-metaforikus jelentésváltozással keletkezett helyneveknek is. A funkcióját veszített helynév sorsa a kihalás.

Nagyobb figyelmet kellene szánunk a helynevek valóságjelölő szerepének behatóbb tanulmányozására!

MOHR SZILÁRD független kutató (Pécsvárad)

Pécsvárad társadalmának változása a 20. században a népszámlálások tükrében

Pécsvárad szerencsés településnek mondható a helytörténeti feltártság szempontjából. Az elmúlt évtizedekben számos munka született a város történetéről, és nem csak a méltán nagy figyelmet kiváltó egykori bencés apátsággal kapcsolatban. Kiemelhetjük a munkák közül például a Pécsvárad Várbaráti Kör által gondozott Pécsvárad Füzetek sorozat egyes darabjait, vagy az ezredfordulókor megjelenő Pécsvárad monográfiát (Füzes Miklós (szerk.). Pécsvárad. Pécsvárad Város Önkormányzata, Pécsvárad. 2001.)

E munkák ugyanakkor nem tárnak, nem tárhatnak föl valamennyi témát, valamennyi lehetséges aspektus mentén. Ekképpen a város 20. századi társadalmá sem került átfogó vizsgálat alá. Az említett városi monográfiában például e fókusszal csak a két világháború közötti időszak került bemutatásra Lengvári István munkája által. Miközben e tanulmányban első pillantásra is fontosnak tűnő, a település helyzetének megértését segítő megállapítások szerepelnek, például arra vonatkozóan, hogy a községi státuszához mérten meglehetősen városias képet festett a település társadalmá.

Előadásomban azt szeretném bemutatni, hogy miként nézett ki és változott meg Pécsvárad társadalmá a 20. században. Reflektálva az egyébként meglehetősen nagy változásokat hozó időszak társadalmotörténeti jelenségeire, a város sajátosságaira (például oktatási, gazdasági funkciói), illetve a településstruktúrában betöltött szerepére. A kutatás az évtizedenként lebonyolított népszámlálásokon, és azon belül is elsősorban a foglalkoztatási mutatók vizsgálatán alapszik.

A bemutatni kívánt kutatás egyfajta útkeresésként is szolgál, keresve azokat a kutatói kérdéseket, vizsgálati dimenziókat, amelyek révén a Pécsvárad Várbaráti Kör a továbbiakban is hozzájárulhat a település történetének sokrétű, szakmai igényű feldolgozásához.

URVALD PÉTER független kutató, szakkörvezető

Sásdi Honismereti Szakkör

Települési krónikák feldolgozási lehetőségei, Sásd példáján szemléltetve

1972 januárjától a Végrehajtó Bizottság feladatának tekintette a községi krónikaírást. A települések színességét jellemezte a kezdeti években az iránymutatások sajátos értelmezése. A dokumentumok évenkénti értékelése és további iránymutatásokat követően már a legtöbb településen a munkák színvonala közti kiegyenlítődés volt tapasztalható. A kötetek forrásértéke egyre jobban növekedett. Ötven év elteltével, a digitalizáció korában elvárható, hogy (akár online módon) kutathatók legyenek ezen dokumentumok. A feldolgozás kérdéseit, nehézségeit mutatja be az előadás a sásdi példán keresztül.

Kép és emlékezet

A mohácsi csata és II. Lajos a képzőművészetben

Bár a mohácsi csata sorsfordító eseményként, helyszíne pedig történeti emlékezhelyként kiemelt jelentőséggel a magyar nemzeti tudatban, a téma a művészettörténet-írásban eddig kevés figyelmet kapott.

A csata közelgő ötszázadik évfordulója miatt égetően aktuális a tragikus esemény képzőművészeti ábrázolásainak átfogó bemutatása, valamint a csatát és az abban részt vevő személyeket – mindenekelőtt II. Lajost – megörökítő műalkotások szisztematikus összegyűjtése. Jelen kötet azonban ennél tágabb témát dolgoz fel: olvashatunk benne a korszak európai és magyarországi törökképéről, a keresztény Európa és az iszlám vallású Oszmán Birodalom kapcsolatáról, a csata-képfestészetről és a képzőművészeti propagandáról is.

A Kaleidoszkóp Könyvek ismeretterjesztő sorozat kötetei a magyar tudományos kutatás legfrissebb és legizgalmasabb eredményeibe nyújtanak betekintést.

A szerző PAPP JÚLIA művészettörténész, a HUN-REN Bölcsészettudományi Kutatóközpont Művészettörténeti Intézet tudományos főmunkatársa, kutatási területe elsősorban a felvilágosodás és a korareformkor művészettörténete. 2019 óta a Mohács-kutatócsoport tagjaként foglalkozik II. Lajos és a mohácsi csata 16-20. századi ábrázolásainak összegyűjtésével, kritikai értékelésével, a mohácsi csata emlékezzettörténeti és emlékezetpolitikai összefüggéseinek feldolgozásával.

A könyvet ERDŐS ZOLTÁN történész, a Csorba Győző Könyvtár Helyismereti Gyűjteményének munkatársa mutatja be.

A könyvbemutató időpontja: 2024. november 12. (kedd) 12.30

Helyszíne: Tudásközpont (Pécs, Universitas u. 2/a), földszinti konferenciaterem

Itthon Baranyában

Talált képek Simon Béla hagyatékából

Simon Béla festőművész Fogarason született 1910-ben. Felsőbb tanulmányait a kolozsvári Szépművészeti Akadémián kezdte (1928–1931), majd néhány éves megszakítással a budapesti Képzőművészeti Főiskolán (1936–1939) folytatta Szőnyi István irányításával. Ebben az időben keletkezett festményei – munkajelentek, portrék, tájképek – még erőteljesen Szőnyi hatását tükrözik.

Tanulmányai közben 1936-ig első felesége birtokán, a Dés melletti Kaplyonban gazdálkodott és festett. Az 1940-es évek első felében a szilágysági Selymesilosván tanított. Innen küldte be festményeit a Barabás Miklós Céh kiállításaira, melynek megszűnéséig, 1944-ig számon tartott tagja és tisztviselője volt.

Katonaként átélte Budapest ostromát, majd Baranya megyébe, Alsószentmártonban vállalt igazgató-tanítói állást. A falu horvát és cigány lakóinak képviselője, a

táj szépsége munkásságának új fejezetét nyitották meg. Kedvelt színei árnyalatokban gazdagabbá, teljesebbé váltak.

1960-tól a pécsi Művészeti Gimnáziumban tanított. Továbbra is a falu mindennapjait, a szőlődombokat, kertek virágait festette. A '70-es évek virágcsendéletein az elvontság határáig oldódik fel a tárgyszerűség, a kompozíció szerepét átveszik a színek. A 20. századi Pécs absztrakt festőinek baráti művészkörében szuverén képi valóságot teremtett.

Művészetét több rangos kitüntetéssel, többek között Janus Pannonius-díjjal és Munkácsy-díjjal ismerték el. Hagyatékának nagy részét Siklóson őrzik, további alkotásai a Janus Pannonius Múzeumban (Pécs), a Magyar Nemzeti Galériában (Budapest), valamint romániai, németországi és svédországi köz- és magángyűjteményekben tekinthetők meg. Kiállításunkon a művész kevésbé ismert munkái – főként grafikák – tekinthetők meg, melyek hosszú ideig lappangtak, és csak a legutóbbi időkben kerültek elő a hagyatékból.

Köszöntőt mond MISZLER TAMÁS, a Csorba Győző Könyvtár igazgatója.

A kiállítást megnyitja AKNAI TAMÁS művészettörténész, a PTE Művészeti Kar Művészettörténeti Tanszékének professor emeritusa.

A megnyitó időpontja: 2024. november 13. (szerda) 14.30

Helyszíne: Tudásközpont (Pécs, Universitas u. 2/a), 1. emeleti Hírlapolvasó

A kiállítás megtekinthető 2024. december 6-ig, a könyvtár nyitva tartási idejében. A belépés díjtalan.

A rendezvény időpontja

2024. november 12–13. (kedd – szerda)

Helyszíne

Pécs, a Tudásközpont földszinti konferenciaterme (Universitas utca 2/a)

Élő közvetítés

www.youtube.com/baralibmediatar • www.facebook.com/baralib

A MAGYAR TUDOMÁNY ÜNNEPE

A Magyar Tudományos Akadémia programsorozata

A konferencia a Magyar Tudomány Ünnepe programsorozatának része.
<https://mta.hu/tudomanyunnep>

További információ

www.csgyk.hu • 72/501-690 / 28055 • baranyaihelyismeret@gmail.com

A rendezvényre a belépés díjtalan.
A programváltoztatás jogát a szervezők fenntartják.
A rendezvényen kép- és hangfelvétel készül.

Szervezők

Csorba Győző Könyvtár • Pécs Története Alapítvány
MTA PAB Város- és Helytörténeti Munkabizottsága
Pro Pannonia Kiadó

CSORBA
GYŐZŐ
KÖNYVTÁR

